

VERSLAG STUDIEVERLOF DEEL II,

Door: ds. Theunis Veenstra, predikant Ned. hervormde gemeente Havelte

Het tweede deel van mijn studieverlof vond plaats van 28 maart tot 9 mei 2005. Ik heb in mijn vorige verslag al geschreven, dat ik mijn studie concentreerde rond het onderwerp 'Liturgie'. Ik heb daartoe in de vorige periode kerkdiensten bezocht en boeken gelezen over de geschiedenis van de liturgie.

In dit tweede gedeelte van het studieverlof heb ik geen diensten bezocht. Reden hiervoor is, dat ik in dit tweede gedeelte ook een gemeentereis heb begeleid naar Roemenië. Om precies te zijn naar de kloosterwereld van Moldavië. Daar hebben we ons bezig gehouden met de Oosters-Orthodoxe liturgie, in het bijzonder de Paascyclus.

Deze reis vond plaats van 27 april tot en met 7 mei 2005. Aangezien er ook in de voorbereiding van deze reis en in de evaluatie nadien nogal wat tijd ging zitten, kun je rustig stellen dat er van het tweede deel van het studieverlof zo'n drie weken overbleef voor daadwerkelijke studie over de liturgie.

Ik heb me om die reden 'beperkt' tot literatuurstudie, en ook dat is geen straf voor me want ik lees graag. Ditmaal heb ik boeken gelezen over toegepaste liturgie. De volledige literatuurlijst volgt aan het eind, ik zal me hier beperken tot een enkel voorbeeld hoe je met de door mij geraadpleegde literatuur kunt omgaan.

Liturgie in de Molenhof.

Ik zing één keer in de maand met bewoners van de Molenhof. In dit uur gebruik ik het liedboek der kerken, of de bundel van Johannes de Heer, of de oude Hervormde bundel van 1938. Er moet kortom voor de mensen een sfeer van herkenning ontstaan bij de geestelijke liederen die we zingen. We hebben tussendoor gesprekken over de tekst van de liederen. Als het bijvoorbeeld gaat over 'licht', dan spreken we erover hoe grote delen van deze streek vroeger nog geen straatverlichting kende. Men liep soms volstrekt in het donker over zandpaden en kon elkaar op een meter afstand passeren, zonder dat je wist wie er precies liep. Vergaderingen van bijvoorbeeld de vrouwenvereniging of de zuivelfabriek werden bij volle maan gepland, zodat men wist dat het dan licht genoeg was om op pad te gaan. In het boek *'Zingen onder de zon'* van Gerard van Holstein, SGO 2004, gaat het over dit onderwerp. Hij heeft een twintigtal liederen van vroeger verbonden met gedachten over geloof en leven.

Als voorbeeld van verwerking voor de bewoners van de Molenhof neem ik het lied 'avondklokje'.

't Zonnetje gaat van ons scheiden
't Avondrood kleurt weer het veld
Zoete rust mogen wij beiden
Nog door geen zorgen gekweld
Hooft gij hoe 't klokje met lieflijke klank
Ons weer naar huis roept tot bede en dank
Luid nu o klokje luid voort
Slapen wij straks ongestoord
Schemering daalt op de dreven
De avondster glanst weer van ver

Straks staat Gods naam weer geschreven
Schitt'rend in sterre bij ster
Hoort gij hoe 't klokje met lieflijke klank
Ons weer naar huis roept tot bede en dank
Luid nu o klokje luid voort
Slapen wij straks ongestoord
Welkom, verkwikkelijke avond
Dank, die uw zoet heeft bereid
Rust na de arbeid, hoe lavend!
God heeft ons 't leger gespreid.
Hoort gij hoe 't klokje met lieflijke klank
Ons weer naar huis roept tot bede en dank
Luid nu o klokje luid voort
Slapen wij straks ongestoord

1. Van Holstein schrijft hierover:

In drie coupletten zingt het liedje over het vallen van de avond. We horen teksten als 'Het zonnetje gaat van ons scheiden', 'het avondrood kleurt weer het veld' en 'de schemering daalt' en 'de avondster glanst weer van ver'. In het derde couplet wordt de avond een 'verkwikkelijke avond' genoemd.

Ik vermoed dat het om mensen gaat die buiten op het land aan het werk zijn. Aan het einde van de werkdag worden zij in alle drie de coupletten door 'een klokje met lieflijke klank naar huis geroepen'.

Het liedje geeft ook enigszins weer hoe de avond er verder gaat uitzien. De mensen worden naar huis geroepen 'tot bede en dank', om te 'rusten na de arbeid' en om 'straks ongestoord te slapen'.

Het gaat hier kennelijk om gelovige mensen. Daar duidt die 'bede' op. Ook het zien van Gods naam 'schitt'rend in sterre bij ster' duidt daarop. Het is God die 'ons 't leger (het bed) heeft gespreid'.

2. Als verwerking voor de ouderen geeft van Holstein hierbij als mogelijkheid:

- Het liedje gaat over de avond. Nu kijken veel mensen 's avonds televisie.
- Hoe werden de avonden vroeger bij u thuis doorgebracht toen u kind was en toen er nog geen televisie bestond?
- Kon u als kind merken dat uw ouders 's avonds moe waren van het harde werken overdag? Waaraan merkte u dat?
- Hoe laat gingen uw ouders op een doordeweekse dag naar bed? En uzelf als kind?
- Houdt u van avondrood? Wat vindt u er zo mooi aan?
- De mensen uit het liedje zagen 's avonds Gods naam geschreven staan in de sterren. Zegt dat u iets?
- Bad u als kind een avondgebed? Wat bad u dan?
- En nu?
- Hoe zien doorgaans nu uw avonden eruit? Wat doet u zoal?

Het moge duidelijk zijn, dat dit boek een schat aan materiaal bevat dat je goed kunt gebruiken voor de zanguurtjes in de Molenhof, maar ook in de verdere omgang met ouderen in de gemeente. Hoe vaak gebeurt het niet dat ouderen nog moeilijk uit hun woorden kunnen komen, maar dat je als predikant door even met ze te zingen weer herkenning op hun gezicht kan brengen.

Soortgelijk materiaal, maar dan voor de diensten met jongeren vond ik in twee uitgaven van de Nederlandse Zondagschoolvereniging, te weten: *Welkome woorden, verhalen liedjes en gedichten voor bijzondere momenten*. En in: *Lichtjes, slingers en verhalen, praktijkboek voor vieringen in de basisschool*. Ik heb dit materiaal inmiddels ook al beproefd in de slotviering van de kinderkerk en in de startdienst, alsmede straks in november in de oogstdankdienst. Als voorbeeld noem ik een verwerking voor een slotdienst, over het thema afscheid nemen.

De laatste schooldag.

Voor sommigen een leuke dag.

Voor anderen een dag waar je niet vrolijk van wordt.

Voor de één breekt een tijd van zon en zomer aan.

Voor de ander een tijd vol nare herinneringen en vervelende herhalingen.

De laatste schooldag.

Of... is deze dag misschien ook de éérste dag?

Ik bedoel: de eerste van de rest van je leven!

Het is maar net hoe je ertegenaan kijkt...

Ken je het verhaal van de twee schoenenverkopers?

Er waren eens twee schoenenverkopers die naar Afrika gingen.

Ze keken er eens een dagje rond en toen belden ze allebei naar hun schoenenfabrikant in Nederland.

'Ik kom morgen met het eerste vliegtuig weer terug,' zei de eerste verkoper tegen z'n baas. 'Ik kan hier toch niet één schoen verkopen. Ze lopen hier allemaal op blote voeten!'

De andere schoenenverkoper zei iets heel anders tegen zijn baas. 'Stuur gauw een heleboel schoenen, baas! Ik ga hier in de komende weken grote partijen schoenen verkopen. Want weet u wat ik gezien heb? Ze lopen hier allemaal op blote voeten!'

Kijk, dat bedoel ik nou: het is maar net hoe je tegen de dingen aan kijkt. Waarom zou de komende tijd de naaste tijd van je leven zijn? Om leuke dingen te beleven hoef je echt niet naar Spanje. Soms maak je juist heel dicht bij huis de spannendste dingen mee.

En waarom zou je een saai jaar hebben als je bent blijven zitten?

Misschien wordt het wel het leukste jaar van je hele schooltijd, omdat je eindelijk goed mee kunt komen met alles wat er in de klas gebeurt!

De laatste schooldag. Hoe zal de komende tijd zijn? Leuk of juist helemaal niet leuk?

Denk aan de twee schoenenverkopers - en maak van de tijd die komt iets heel moois!

In dezelfde lijn, maar nu bestemd voor de eredienst las ik een boek van Stephan de Jong, *Verhalen van levenskunst, 140 wijsheidsverhalen om mee te beginnen*. En van René Hornikx, *een huis vol verhalen*.

De bijbelse wereld, van het Nabije- en Midden-Oosten is namelijk een verhalenwereld. Nu nog kun je op een willekeurige markt in de Arabische wereld zomaar opeens een auto zien, met daarvoor een man op zijn hurken gezeten, microfoon in de hand, en daaromheen een schare van mensen die luistert naar zijn verhalen. Bijbelboeken als spreuken en prediker, maar ook de gelijkenissen van Jezus zijn voorbeelden van deze wijsheidstraditie. En het is niet voor niets dat juist de gelijkenissen van Jezus zo'n belangrijke plek innemen in het dienstrooster. Mensen herkennen in deze gewone en alledaagse verhalen hun eigen verhaal. Als voorbeeld een verhaal dat de Jong citeert uit de mond van A. de Mello:

Realiteitszin ten aanzien van de mens

Onverbeterlijk

Een gokker zei ooit tot de meester: 'Ik werd gisteren betrapt bij valsspelen met kaarten, en dus gaven mijn partners mij een pak slaag, en gooiden ze mij uit het raam van de derde verdieping. Wat zou u mij aanraden te doen?' De meester keek dwars door de man heen en zei: 'Als ik jou was, zou ik van nu af op de begane grond spelen.' Dit verbaasde de leerlingen. 'Waarom gebod u hem niet te stoppen met gokken', vroegen ze. 'Omdat ik wist dat hij dat toch niet zou doen', was het scherpzinnige antwoord van de meester.

Bron: A. de Mello, wijsheid in één minuut

Naar aanleiding van deze levensverhalen kwam ik op het idee om me eens bezig te houden met het levensverhaal van mensen in de gemeente. Het blijkt dat er in de Protestantse kerken meer en meer belangstelling is voor het optekenen van je eigen levensverhaal. We leven in een vergrijzende samenleving, maar ook in een versnelde tijd (zie hiertoe ook in de literatuurlijst het spraakmakende boek van Ad Verbrugge: *Tijd van onbehagen, Filosofische essays over een cultuur op drift*)

Heel veel mensen willen in die versnelde tijd even stilstaan bij hun eigen geschiedenis. Het Provinciaal Dienstencentrum in Haren geeft om die redenen ook cursussen in het schrijven van een levensverhaal. Omdat ik dat een goed idee vond voor onze gemeente schafte ik een tweetal boeken aan, te weten: Noor van Wassenaer, *Over Mij! Een handleiding tot het schrijven van een Persoonlijk Document*, en na mijn studieverlof periode stuitte ik nog op een boek van: Addo Stuur, *'Schrijf uw biografie'*. Ik ga hier in het komende seizoen binnen de gemeente mee bezig, middels een kring 'persoonlijk levensverhaal'.

Verder materiaal:

Ter kennisgeving, zonder er al te diep op in te gaan noem ik het door mij gelezen boek van Harry Gielen & Piet Thomas: *Nader tot U, Heer, Teksten rond rouw, avondwake en uitvaart*. En een boek getiteld: *'Concreet en Beelden Preken'* van Paul Oskamp en Rudolf Geel, wat ingaat op de technisch/retorische aspecten van de prediking.

Maar wat wel meer toelichting verdient is het boek *Psalmen voor Nu*, onder redactie van Rien van den Berg. Dit boek is een tussentijdse evaluatie van een project waarbij ook de PKN Kerken nauw betrokken zijn, namelijk het op nieuwe tekst en muziek zetten van de Nederlandse psalmen. Een berijming in eigentijds Nederlands, op nieuwe melodieën in de traditie van de lichte muziek van de afgelopen halve eeuw. Boek (en cd) zijn met 16 psalmen een eerste tastbare resultaat van drie jaar studeren op de grondtekst, berijmen en componeren.

Het is namelijk een feit dat de psalmen onder druk staan. Nieuwe lied tradities verdringen het zingen van de psalmen. In veel gemeenten (ook de onze, op de psalm van de intocht na) zijn ze bijna de kerk uit gewaaid. In de kerk zingen mensen ze nog wel mee (en dan ook nog zoals in Havelte alleen de meest bekende psalmen), maar thuis draaien ze wat anders.

De mensen van dit project geloven dat het probleem van de psalmen voor een belangrijk deel een vormkwestie is. Zouden liederen die mensen tientallen eeuwen op de lippen hadden, ineens in een paar jaar hun waarde verliezen? De psalmen zijn de meest intieme, soms huiveringwekkende, vaak troostrijke en altijd fascinerende verwoordingen van de omgang van een gelovige met zijn God. Dat waren ze, toen pakweg duizend jaar voor Christus de eerste ervan ontstonden; dat waren ze, toen tegen het begin van de jaartelling de definitieve selectie van 150 tot stand kwam; en dat zijn ze gebleven in de christelijke kerk van de afgelopen twee millennia.

Maar wat de psalmen in hun huidige vorm niet meer te bieden hebben, is een taal die de mensen begrijpen, en een muziekstijl die bij hen past. Jongeren begrijpen maar half wat ze zingen. En niet alleen zij!

Met een bont palet aan muzieksoorten die we vangen onder de naam 'popmuziek', wil dit project proberen om de psalmen onder het stof van de kerk- en kanseltaal vandaan te trekken en ze zingbaar te maken op muziek uit die brede poptraditie. Ik zal bij gelegenheid op de kerkenraad wel eens wat laten klinken en ben dan benieuwd naar de reacties.

In hetzelfde genre valt de bundel 'Tussentijds'. Was ik mijn vorig studieverlof nog onder de indruk van de bundel 'Zingend op Weg', daar is u weer een nieuwe loot aan de stam van zingend Nederland en wel 'Tussentijds'. Inderdaad, het kan snel gaan, in een half jaar tijd twee bundels met ieder hun eigen achtergrond en charme.

De bundel Tussentijds is tijdens de laatst gehouden liedboekdag (21 mei 2005 in Apeldoorn) gepresenteerd. De uitgave is samengesteld met het oog op de vele (protestantse) gemeenten die graag een verzameling liederen in handen willen hebben naast het Liedboek voor de Kerken. De titel 'Tussentijds' refereert aan een bundel tussen het huidige Liedboek voor de Kerken en een toekomstig nieuw liedboek dat naar verwachting rond 2010 zal verschijnen. De 217 liederen in Tussentijds zijn afkomstig uit diverse bundels, waaronder Gezangen voor Liturgie, Zingend Geloven en de bundels van Taizé.

De bundel kent vijf rubrieken: De gemeente bijeen, De getijden van de dag, De getijden van het jaar, De getijden van het leven, De gemeente en de wereld. In deze laatste rubriek zijn liederen opgenomen rondom thema's als vrede, gerechtigheid, kerk en oecumene. De bundel circuleert nu langs verschillende kerkenraadsleden en is naar mijn idee (meer nog dan de bundel Zingend op Weg) het antwoord op de veel gestelde vraag hoe we in onze gemeente een uitbreiding kunnen krijgen van het liederenrepertoire.

Laatste punt: mijn persoonlijk geloof.

Een periode van studieverlof is niet in de eerste plaats bij elkaar lezen wat je in de tijd erna allemaal wilt gaan gebruiken. In de periode van studieverlof mag je als predikant de antenne richten op je eigen geloof. Om het maar in de termen van mijn onderzoeksveld te stellen: het gaat dus ook om de liturgie in je eigen leven. Ik heb dat in het vorige verslag al uitvoerig uit de doeken gedaan in de citaten uit het boek van Gideon van Dam. In deze tweede periode van studieverlof ben ik mijn eigen liturgie en spiritualiteit onverminderd door gaan oefenen. Allereerst in praktische zin tijdens het verblijf in de kloosters van Moldavië, en de talloze vieringen/ontmoetingen met de groepsleden onderling, als ook in de liturgische momenten binnen de kloostermuren. Dit heeft bij mij tot op de dag van vandaag onuitwisbare sporen

nagelaten. Wie het verslag leest van de Roemeniëreis, zal het opvallen hoe vaak de deelnemers even terugkomen op de dagelijkse slotvieringen. Even een moment van stilte, een lied, gedachtewisseling, een gedicht, gebed of bijbelwoord om je gedachten te ordenen. Zoals het mijn gemeenteleden verging, zo voelde ik dat ook zelf. Je moet je geloof blijven oefenen, niet alleen in de buitenkant van je bestaan ofwel het zichtbare domineesleven, maar juist ook in je 'binnenkamer'. Zie maar naar het toegenomen kloosterbezoek van predikanten tijdens studieverlof/vrije weekenden etc. Het is ook niet toevallig dat we vorig jaar naar de Franciscanen te Megen zijn geweest. Dat was naast heel wat georganiseer van mijn zijde, vooral ook een van binnenuit komende wens van me. Om tussen de broeders te bidden en te zingen, en stil te zijn.

De Protestantse Kerken hebben voor die zijde van het geloof ook meer aandacht gekregen. Zo is er momenteel in Utrecht een stafmedewerker bezig met deze zijde van persoonlijke spiritualiteit. Paula van Cuilenburg bracht vanuit de dienstenorganisatie van de PKN een prachtig boekje uit, getiteld: *Stil en Aandachtig, Gids voor meditatieve aandacht met God*. Dit prachtige oefenboek biedt me stof tot nadenken en tot handelen, om aldoende God te blijven ontmoeten, niet in de eerste plaats als predikant maar als gelovige. Christen zijn is geen zaak van lange adem, maar van iedere dag weer op adem komen in verwondering om de wereld om je heen en in het besef dat het Gods Geest is die je iedere dag weer inspireert.

Met dit laatste geschreven te hebben, haal ik diep adem. Het zit erop, een volle periode van tweemaal zes weken studieverlof is voorbij. Ik eindig die periode niet met lijsten met conclusies, aanbevelingen en actiepunten. Ook in mijn vorige verslag heb ik dat zoveel mogelijk weggelaten, omdat ik vond dat de kerkenraad eerst zelf moest bepalen wat ze met mijn bevindingen wilde doen.

Op adem komend in prachtige ontmoetingen, boeken, erediensten, reizen etc. hoop ik binnen de gemeente dit alles uit te ademen in nieuw elan, frisse ideeën en het gevoel dat deze periode mij heeft gestimuleerd om weer hernieuwd van mijn prachtige ambt te genieten.

Havelte, september 2005,

Theunis Veenstra

P.S.,

Hoewel de Roemeniëreis naar idee en uitvoering een wezenlijk onderdeel vormde van mijn studieverlof, heb ik die niet meegenomen in dit verslag. De Roemeniëreis is als zodanig vastgelegd in een eigen document, dat te lezen en te downloaden is op www.theunis.nl Daar kunt u ook het verslag lezen van mijn eerste periode van studieverlof.

Literatuur:

- * ZINGEN ONDER DE ZON, *gedachten over liedjes van toen, voor mensen van nu*. Gerard van Holstein, SGO 2004
- * WELKOME WOORDEN, *verhalen liedjes en gedichten voor bijzondere momenten*. Marita Nijenhuis, Nederlandse Zondagschoolvereniging 2002
- * LICHTJES, SLINGERS EN VERHALEN, *praktijkboek voor vieringen in de basischool*. Marita Nijenhuis, NZV 2001
- * VERHALEN VAN LEVENSKUNST, *140 wijsheidsverhalen om me te beginnen*. Stephan de Jong, Kok, 2004
- * EEN HUIS VOL VERHALEN, *verhalen en getuigenissen voor bezinning en gesprek*. René Hornikx, Kok 2003
- * CONCREET EN BEELDEND PREKEN, Paul Oskamp, Rudolf Geel, Coutinho, 1999
- * NADER TOT U, HEER, *teksten rond rouw, avondwake en uitvaart*. Harry Gielen en Piet Thomas, Lanno 2004
- * TIJD VAN ONBEHAGEN, *filosofische essays over een cultuur op drift*. Ad Verbrugge, SUN 2004
- * PSALMEN VOOR NU, *16 psalmen)met CD*. Rien van den Berg, Boekencentrum 2005
- * TUSSENTIJD, *aanvullende liedbundel*. Boekencentrum, Kok, 2005
- * STIL EN AANDACHTIG, *gids voor meditatieve omgang met God*. Paula van Cuilenburg, Boekencentrum 2004
- * OVER MIJ!, *een handleiding tot het schrijven van een Persoonlijk Document*, Noor van Wassenaer, Boekenbent, 2003
- * SCHRIJF UW BIOGRAFIE, Addo Stuur, uitgeverij Addo Stuur, 2005